

כיוון תפילת שמונה עשרה

❖ מהי מסקנת הגמרא בבבא בתרא על פי רש"י?

הערוך מפרש את הגמרא באופן נוסף:

ספר הערוך ערך דרום:

הרוצה שיחכים ידרים, ושיטעשר יצפין, וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום, פירוש: ילך אצל חכמי דרום וילמד חכמה מהן.

❖ חשוב כיצד לשיטת הערוך מיושבת הסתירה בין הסוגיה בברכות לסוגיה בבבא בתרא?

הרא"ש נקט כפירוש רש"י ופסק:

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן יט:

אמר רבי אבין ואיתימא רבינא, מאי קרא 'כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות?' תל שהכל פונין לו, וכהך שמעתתא קיימא לו, ודלא כהאי שמעתתא דבבא בתרא פרק לא יחפור, דפליגי תנאי ואמוראי התם אם שכינה במזרח או במערב, **והתם נמי מסיק כשמעתתא דהכא:** אמר ליה רב חביבא לרב אשי אתון דקיימתון אצפונה דארץ ישראל אדרמו אדרומי.

באופן אחר פסק הסמ"ג:

ספר מצוות גדול עשין סימן יט:

ישראל בכל מקומות גליותיהם משתדלין שיהיו להם חלונות לצד ירושלים. ודרך שם מכוונין את תפלתן... וגרסינן בבבא בתרא (כה, ב) אתון דיתביתון לציפונא דארעא דישראל אדרימו, ואנו יושבין במערב ארץ ישראל ומכוונין למזרח כנגדה, ואף על פי דאמר מר הרוצה שיחכים ידרים ושיטעשר יצפין, מכל מקום צריך לצדד פניו למזרח כדמסיק התם.

❖ נסה לבאר כיצד יישב הסמ"ג את סתירת הסוגיות?

בדומה לכך ביאר הבית יוסף על פי לשון רש"י:

בית יוסף אורח חיים סימן צד:

וכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לצפון ולדרום ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים בצד המזרח כשאנו מתפללין לצפון ולדרום כדאמרין בפרק לא יחפור דמצדד אצדודי פירוש שהמתפלל לצפון ולדרום יש לו להטות פניו לצד ארץ ישראל עכ"ל. ומיהו רש"י פירש דמצדד אצדודי מעט לצד הדרום. משמע **שפניו כלפי מזרח** (ואילו רגליו כנגד ירושלים) והוא מצדד כלפי דרום כדי שיחכים או כלפי צפון כדי שיעשר. ועם כל זה כיון דאשכחן דמצדד אצדודי מהני יש ללמוד משם למתפלל כלפי צפון או דרום דסגי בשיצדד פניו כלפי ארץ ישראל.

❖ סכם מהם שלשת ההסברים בגמרא בבבא בתרא?

להלכה כתב הרמ"א שישנם שיקולים נוספים לקביעת כיוון התפילה:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן צד:

הקדמה:

עקרון האחדות בעבודת ה', המתבטא בכך שכל ישראל מכוונים ליבם למקום אחד, מלמדנו כי גם כאשר רחוקים אנו אחד מהשני, ואף כאשר דעותינו שונות, תמיד שורר בנו רגש האחדות כלפי בורא עולם, דרך מקום המקדש.

שאלה: כיצד ינהג חייל הנמצא בשטח ואינו יודע היכן ירושלים? ומה יעשה חייל היודע לאיזה כיוון צריך להתפלל, אך רואה שהציבור מתפלל לכיוון אחר?

א. כיוון התפילה

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א:

תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכיוון את הרוחות - יכוין לבו כנגד אבין שבשמים, שנאמר: והתפללו אל ה'. היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנאמר: והתפללו אליך דרך ארצם. היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת. היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: והתפללו אל הבית הזה. היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: והתפללו אל המקום הזה. היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת. היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת. נמצא: עומד במזרח - מחזיר פניו למערב, במערב - מחזיר פניו למזרח, בדרום - מחזיר פניו לצפון, בצפון - מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה - כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו.

❖ חשוב, מדוע הברייתא מתחילה בדין מי שאינו יודע להיכן להתפלל ורק אחר כך מדברת על כיוון התפילה לכתחילה?

אולם, לכאורה ממחלוקת האמוראים במסכת בבא בתרא משמע שכיוון התפילה נקבע על פי סיבות אחרות:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כה עמוד ב:

אף רבי ישמעאל סבר: שכינה בכל מקום.. ואף רב ששת סבר: שכינה בכל מקום... ורבי אבהו אמר: שכינה במערב.. אמר רבי יצחק: הרוצה שיחכים - ידרים, ושיטעשר - יצפין, וסימניך: שלחן בצפון ומנורה בדרום. ורבי יהושע בן לוי אמר: לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. והא רבי יהושע בן לוי אמר: שכינה במערב (וקשה היאך אמר שיתפלל לדרום)! דמצדד אצדודי (מתפלל לצד מערב ונוטה מעט לצד דרום). אמר ליה רבי חנינא לרב אשי: כגון אתון דיתביתון בצפונה דארץ ישראל - אדרימו אדרומי.

רש"י שם:

ידרים - **בתפלתו** יחזיר פניו לדרום.

דמצדד אצדודי - מעט לצד דרום.

אדרימו - שתהיו פונים לצד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו' (מלכים א ח).

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

אע"פ שיש לחלק דמשום שכונה שאני.

❖ כיצד יישב תוספות הרא"ש את דברי רש"י?

❖ חווה דעתך, לאור דברי הרא"ש, לאיזה כיוון יש להתפלל כאשר ארון הקודש הוצב שלא בכיוון ירושלים?

ג. המתפלל בקרב ציבור שאינו מכון רגליו לירושלים

הבאר היטב הביא מחלוקת ביחס למתפלל לכיוון הלא נכון:

באר היטב אורח חיים סימן צד סעיף קטן ג:

בית הכנסת שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום של העולם, וכולם מתפללים נגד הארון הקודש שהוא לצד דרום, יוכל להתפלל בצד מזרח אף שכל הקהל מתפללים נגד דרום, ואין כאן משום יוהרא ולא משום איבה, יד אליהו סימן א'. וגדול אחד שם חולק עליו רק יתפלל לצד שהציבור מתפלל ע"ש.

כשיטת אותו גדול פסק גם ערוך השלחן וביאר את טעמו:

ערוך השולחן אורח חיים סימן צד סעיף יג:

אם הארון הקודש עומד לצד צפון או לצד דרום וכל הציבור מתפללים לאותו צד, ואחד רוצה להתפלל למזרח לא יעשה כן, דאם כן לא ישתחוו כולם לצד אחד ומיחזי כשתי רשויות אלא יתפלל לצד שהציבור מתפלל ויצדד עצמו קצת למזרח [וכן משמע בב"י]. אך אם הוא מתפלל לבדו שם, שלא בשעה שהציבור מתפלל, יכול להתפלל כנגד כותל מזרח, דאז לא מיחזי כשתי רשויות.

המשנה ברורה פסק בדרך פשרה בין השיטות:

משנה ברורה סימן צד סעיף קטן י:

פניו למזרח - ואם עמד לצפון או לדרום והזכירו לו, אסור לעקור רגליו (באמצע תפילתו) להפוך למזרח, אלא יעקם פניו למזרח ודי בזה, אפילו אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח. ואם אי אפשר, או שעומד פניו למערב, יכיון לבו לקדש הקדשים ולא יעקור רגליו. אך אם מתפלל בבית הכנסת דאושא מילתא (בולט הדבר), מצדד בפרי מגדים לומר דיהפוך את עצמו לצד הקהל, וכן פסק בספר שולחן שלמה.

בית הכנסת שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום העולם, וכולם מתפללים נגד ארון הקודש שהוא לצד דרום, אף שהוא שלא כהוגן, וכן"ל בסק"ט, מכל מקום הבא להתפלל שם, יתפלל לצד שהציבור מתפלל אך יצדד פניו למזרח.

❖ חוה דעתך, מדוע בציוד הפנים אין חשש לכך שיראה כפורש מהציבור?

ד. הלכה למעשה

א. מי שאינו יודע את כיוון התפילה יכוון את לבו לאביו שבשמים.

ב. היודע את כיוון התפילה, אך אין באפשרותו להפנות גופו לשם, כגון שמתפלל בנסיעה, או כגון שלאחר שהתחיל לעמוד בתפילה הוברר לו ששגה בכיוון, יצדד פניו לכיוון הראוי.

ג. המתפלל במניין בו הציבור איננו מתפלל לכיוון הנכון, יתפלל כמותם ויצדד פניו מעט לכיוון הנכון.

ואנו שמחזירין פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערכה של ארץ ישראל, ונמצא פנינו לארץ ישראל. אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע היום. ומי שרוצה לקיים אמרם: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מכל מקום יצדד פניו למזרח.

הט"ז מעיר על דברי הרמ"א:

ט"ז אורח חיים סימן צד סעיף קטן ג:

מכל מקום יצדד וכו' - ויכול לעשות גם כן איפכא, דהיינו שיתפלל למזרח ויצדד פניו לצפון או דרום, וזה נזכר בפירוש"י שמביא בית יוסף, ונראה יותר נכון לעשות כן כי אם יתפלל לצפון או דרום יהיה נראה כמי שחלוק מהציבור קצת, מה שאין כן בדרך שזכרתי.

ב. חשיבות התפילה בכיוון אליו מתפללים הציבור

כאשר מתפללים בציבור, ואחד המתפללים אינו מכון את רגליו בתפילתו למקום אליו פונה הציבור, הדבר בולט מאוד. להלן נדון בגדר האיסור בזה.

הגמרא במסכת ברכות דנה בחומרת האיסור להתפלל מאחורי בית הכנסת:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ו עמוד ב:

אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר: סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי: לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא (שלא מחזיר פניו לבית הכנסת), אבל מהדר אפיה לבי כנישתא - לית לן בה (אין בכך איסור). ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא (מעשה באדם שהיה מתפלל אחורי בית הכנסת ולא מחזיר פניו לבית הכנסת). חלף אליהו, חזייה, אידימי ליה כטייעא (אליהו הנביא נדמה אליו כסוחר ישמעאלי). אמר ליה: כדו בר קיימת קמי מר (הנך עומד מול אדונך ונראה כמודה לשתי רשויות). שלף ספסרא וקטליה (שלף חרב והרגו).

❖ מהו יסוד האיסור להתפלל מאחורי בית הכנסת?

❖ מה ניתן ללמוד מכך לחומרת האיסור להתפלל בשונה מכיוון התפילה של הציבור?

רש"י פירש:

רש"י שם:

אחורי בית הכנסת - כל פתחי בית הכנסת היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגילה (פרק ג') מעין מקדש ומשכן, פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לכוון.

מדברי רש"י למדו הראשונים, שהמתפלל מאחורי הקיר בו נמצא ארון הקודש, עליו להתפלל לכיוון בית הכנסת ולא להפנות גבו ולהתפלל לכיוון התפילה הרגיל. ביאר זאת תוספות הרא"ש:

תוספות הרא"ש שם:

ויש לקיים פרש"י דכי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה, אף על פי שאינו מהפך פניו לאותו רוח שהציבור הופכין פניהם, לא מחזי כשתי רשויות, כיון שכולן הופכין פניהם כנגד הארון ששם התורה מונחת, כדאמר' במכילתין (ל', א') שד' רוחות הופכין פניהם כלפי הכפורת,

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברוקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: טור' ר' נועם שאול.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

